

**NARODOWY
BANK
POLSKI**

**KOMISJA
NADZORU
BANKOWEGO**

Generalny Inspektorat Nadzoru Bankowego

REKOMENDACJA A

dotycząca

zarządzania ryzykiem towarzyszącym zawieraniu przez banki
transakcji na rynku instrumentów pochodnych

Tekst zaktualizowany

Warszawa, 2002 r.

I. WSTĘP

Poniższa rekomendacja zastąpiła „Rekomendację A z dnia 3 marca 1997 r. dotyczącą zarządzania ryzykami towarzyszącymi transakcjom pochodnym zawierany przez banki”.

Niniejsze rekomendacje dostarczają pewne wskazówki w zakresie zarządzania ryzykiem związanym z instrumentami pochodnymi, których wartość zależy od kształtowania się parametrów cenowych związanych z ryzykiem rynkowym. Chociaż większość zasad zawartych w tekście niniejszej rekomendacji ma charakter uniwersalny i dotyczy wszelkich typów instrumentów pochodnych, to należy pamiętać, że specyfika instrumentów innych niż te związane z ryzykiem rynkowym wymaga często odrębnych zasad szczegółowych. Przykładowo, kredytowych instrumentów pochodnych nie będzie dotyczył punkt B (zarządzanie ryzykiem rynkowym), gdyż wymagają one raczej zarządzania ryzykiem kredytowym instrumentu bazowego transakcji.

Transakcje na rynku instrumentów pochodnych prowadzone przez banki w krajach wysoko rozwiniętych w warunkach ustabilizowanej gospodarki rynkowej przedstawiają względnie małą część ogólnego ryzyka kredytowego, płynnościowego i operacyjnego, na które większość banków jest zwykle narażona. Jednakże, z powodu ich złożoności, wiele banków zaangażowanych w instrumenty pochodne wypracowało zaawansowane metody zarządzania tymi tradycyjnymi rodzajami ryzyka.

Popularność instrumentów pochodnych wynika z wielu czynników, między innymi:

- umożliwiają one redystrybucję ryzyka w kierunku tych podmiotów, które chcą je przejąć i nim zarządzać,
- mogą ograniczyć skutki wahań cenowych,
- mogą pozwolić lepiej zarządzać płynnością,
- mogą być pomocne przy prognozowaniu stawek, stóp, kursów i cen w przyszłości.

Tym samym umożliwiają one lepsze i skuteczniejsze zarządzanie ryzykiem w banku.

Należy jednak pamiętać także o licznych niebezpieczeństwach, które mogą zagrażać bankom wchodzącym w tego typu transakcje, jak np.:

- instrumenty te choć same nie powodują zaburzeń rynkowych, mogą przyczyniać się do ich wzmocnienia,
- transakcje pochodne charakteryzują się dźwignią finansową znacznie wzmocniająca korzystne ale i niekorzystne tendencje; dla niektórych transakcjach (np. opcjach) wysokość dźwigni jest trudna do przewidzenia, co stanowi dodatkowe zagrożenie,
- złożone instrumenty pochodne mają skomplikowaną naturę i profil ryzyka, a zmiany cenowe mogą występować w szerokich pasmach,
- ryzyko towarzyszące instrumentom pochodnym jest podobne do ryzyka występującego przy innych produktach bankowych, jednakże występuje tu szereg dodatkowych rodzajów ryzyka (np. ryzyko prawne), które mogą narażać na praktycznie nieograniczone straty - szczególną uwagę należy zwrócić np. na możliwości egzekwowania umów nettingu).

- na rynkach transakcji pochodnych może dochodzić do gwałtownego rozprzestrzenienia się zjawisk kryzysowych, w sytuacji kiedy wzajemne roszczenia kontrahentów opiewają na bardzo wysokie kwoty i istnieje stosunkowo ograniczona liczba podmiotów (tzw. market makers); wtedy w przypadku upadłości jednego z nich kontrakty stają się niemożliwe do wyegzekwowania,
- istnieją różne regulacje prawne i ostrożnościowe w różnych krajach, co powoduje że pojawiają się problemy z adekwatną sprawozdawczością, wyceną, itd.

Niniejsze rekomendacje odzwierciedlają takie podejścia i w ten sposób, przedstawiają ostrożnościowe procedury dla zarządzania ryzykiem. Tym samym, winny być one, w jak największym zakresie, zastosowane do wszystkich obszarów ryzyka działalności bankowej.

Zdaniem Generalnego Inspektoratu Nadzoru Bankowego ryzyko towarzyszące transakcjom pochodnym jest wciąż znaczne. Jest to związane z bardzo wieloma czynnikami, do których można zaliczyć np.:

- brak jednorodnych i kompleksowych regulacji prawnych w tym zakresie,
- niewystarczający rozwój niektórych rynków instrumentów bazowych,
- brak wystarczającej płynności,
- brak dostatecznego przygotowania i wiedzy niektórych uczestników rynku w tym zakresie, itd.

Niniejsze rekomendacje nie przesądzają oczywiście o legalności prowadzenia tego typu transakcji na rynku polskim. Zalecenia w niniejszym dokumencie przedstawiają jedynie ostrożnościowe podejście, które pomoże bankowi w prowadzeniu operacji na finansowych instrumentach pochodnych w sposób bezpieczny. Banki muszą jednocześnie rezerwować część swoich środków kapitałowych do pokrywania ewentualnych strat.

Przedstawiona tu pewna filozofia nadzorcza w zakresie instrumentów pochodnych podkreśla odpowiedzialność Zarządu w zakresie opracowania stosownych zasad i procedur, nadzór obrotu, opracowanie zasad rachunkowości (natychmiastowe wykazywanie poniesionych strat, zgodnie z koncepcją marking to market), kontrole i nadzór, zabezpieczanie kapitału, unikanie przekroczeń dużych koncentracji.

Zdaniem GINB świadomość ryzyka i konieczność zabezpieczania się przed nim zarówno ze strony banków jak i innych uczestników rynków będą powodowały rosnące zainteresowanie tymi produktami.

Oczekuje się, że wszystkie banki zaangażowane w transakcje na rynku instrumentów pochodnych będą przestrzegały niniejszych zaleceń.

II. DEFINICJE

1. Instrument pochodny – instrument finansowy spełniający łącznie warunki:

- a) jego wartość zależna jest od określonego, zewnętrznego parametru cenowego, na przykład: stopy procentowej, ceny papieru wartościowego, ceny towaru, kursu wymiany waluty obcej, indeksu opartego na cenie lub stopie procentowej, albo innej zmiennej,
- b) z reguły nie wymaga żadnej płatności początkowej lub wymaga tylko niewielkiej inwestycji początkowej w stosunku do kwoty kontraktu,
- c) jego rozliczenie nastąpi w przyszłości.

Transakcje na rynku instrumentów pochodnych mogą być zawierane:

- a) za pośrednictwem uznanych i renomowanych giełd tych transakcji, zarówno krajowych jak i światowych - transakcje zawierane na giełdzie podlegają standaryzacji i nadzorowi izby rozliczeniowej giełdy (poprzez systemy marż i depozytów zabezpieczających). Transakcje zawierane na giełdzie są zwykle krótkoterminowe oraz bardziej zrozumiałe i przejrzyste dla uczestników rynku,
- b) bezpośrednio pomiędzy kontrahentami (obróć pozagiełdowy - **OTC**) - transakcje takie nie posiadają wystandaryzowanych warunków na jakich są zawierane. Strony uzgadniają warunki stosownie do swoich potrzeb.

2. Kierownictwo banku - Zarząd, Rada Nadzorcza Banku

III. REKOMENDACJE

A. NADZÓR KIEROWNICTWA

Banki, zaangażowane w transakcje na rynku instrumentów pochodnych powinny posiadać efektywny nadzór ze strony kierownictwa banku, zapewniający prowadzenie działalności na tym obszarze w sposób rozsądny i bezpieczny, a także zgodność z ogólną filozofią zarządzania ryzykiem i strategią banku.

1. Wprowadzanie nowych produktów

Przed rozpoczęciem jakiejkolwiek działalności banku na rynku transakcji pochodnych zaleca się ustalenie i przeanalizowanie wszelkich prawnych aspektów związanych z wejściem banku na te rynki jak i legalnością przeprowadzania operacji w kontekście obowiązującego prawa.

- a) Przed podjęciem działalności na rynku transakcji pochodnych, kierownictwo banku powinno zapewnić opracowanie w formie pisemnej odpowiednich procedur operacyjnych i wdrożenie systemów kontroli ryzyka.
- b) Podjęcie działalności na rynku instrumentów pochodnych powinno uzyskać akceptację odpowiedniego szczebla kierownictwa banku.
- c) Propozycja działalności na rynku transakcji pochodnych powinna zawierać co najmniej:
 - opis odpowiednich produktów finansowych, rynków i strategii gospodarczej;
 - analizę płynności i efektywności danego rynku instrumentów pochodnych oraz rynków jego instrumentów bazowych;
 - kosztorys utworzenia rozsądnego i efektywnego systemu zarządzania ryzykiem, pozyskania i utrzymania fachowej kadry z doświadczeniem w transakcjach pochodnych;
 - analizę zasadności proponowanej działalności w zależności od sytuacji ekonomiczno-finansowej banku i poziomu kapitału;
 - analizę ryzyka, jakie może powstać w wyniku tej działalności;
 - procedury mierzenia, monitorowania i kontrolowania ryzyka;
 - opinie na temat wprowadzenia instrumentu przez odpowiednie komórki operacyjne, księgowe, prawne, zarządzania ryzykiem, audytu wewnętrznego;
 - określenie – czy produkt będzie wykorzystywany w celach spekulacyjnych czy zabezpieczających;
 - ustalenia dotyczące limitów w stosunku do danego instrumentu i/lub zasady uwzględnienia instrumentu w istniejących w banku limitach ograniczających ryzyko;
 - procedury operacyjne dla pracowników zespołu zawierającego transakcje (front-office), zespołu ewidencji i rozliczeń (back-office) oraz komórki zarządzającej ryzykiem;
 - zasady sprawozdawczości wewnętrznej, a także opis narzędzi informatycznych, w tym m. in. dla potrzeb sprawozdawczości zewnętrznej;
 - plan szkoleń pracowników banku, którzy będą obsługiwali produkt;
 - odpowiednie zasady księgowe, w tym zasady wyceny produktów;
 - analizę ograniczeń prawnych związanych z przeprowadzaniem transakcji pochodnych.

- d) Kierownictwo banku powinno wziąć pod uwagę wszystkie dostępne zasoby (materialne, techniczne, kadrowe) potrzebne do wejścia na rynek instrumentów pochodnych. Powinno również dopilnować, by sytuacja ekonomiczno-finansowa instytucji i doświadczenie zawodowe wyznaczonego personelu były odpowiednie do projektowanej działalności.
- e) Każda znacząca zmiana w tej działalności lub jej nowy zakres, dokonana już po wejściu banku na rynek instrumentów pochodnych, powinna zostać zaakceptowana przez odpowiedni szczebel kierownictwa banku.
- f) Organy nadzorcze banków podejmujących działalność na rynku transakcji pochodnych jako użytkownicy końcowi, powinny rozumieć i zaakceptować techniki zarządzania ryzykiem i procedury sprawozdawcze, które będą stosowane.
- g) Organy nadzorcze banków podejmujących działalność na rynku transakcji pochodnych jako dealerzy powinny rozumieć potencjalną koncentrację ryzyka, oraz celowość proponowanej działalności w świetle strategii i celów przyjętych przez kierownictwo.
- Kierownictwo banków, działających jako dealerzy instrumentów pochodnych, powinno opracować procedury zapewniające właściwe zrozumienie sensu ryzyka tych produktów przez wszystkich kontrahentów banku.
- h) Banki działające jako dealerzy czy tzw. współtwórcy rynku winny być przygotowane na znacznie bardziej szczegółowe i częstsze weryfikacje kontrolne ze strony służb kontroli zewnętrznej.

2. Zasady polityki i procedury na piśmie

Bank powinien opracować w formie pisemnej kompleksowe zasady polityki i procedury zarządzania instrumentami pochodnymi.

Kierownictwo banku powinno dokonywać przeglądu aktualności tej polityki i procedur, w odniesieniu do działalności banku i sytuacji na rynku, rozważając zakres, wielkość i złożoność działalności banku na rynku instrumentów pochodnych.

- a) Zasady polityki i procedury banku dotyczące zarządzania instrumentami pochodnymi mogą być częścią większej polityki banku i zestawu procedur, dotyczących zarządzania ryzykiem finansowym, działalności wobec klientów, lub/i własnej działalności handlowej. Zasady polityki i procedury powinny być opracowane w formie pisemnej i odnosić się do zarządzania ryzykiem (kredytowym, rynkowym, płynności, operacyjnym), problemów prawnych, wymogów kapitałowych i standardów rachunkowych.
- b) W zestawie minimalnym zasady polityki i procedury powinny określać:
- Nadzór i odpowiedzialność kadry kierowniczej
 - Zakres działalności
 - Limity ryzyka
 - Miary ryzyka i procesy sprawozdawcze
 - Kontrole operacyjne

3. Monitorowanie i kontrola ryzyka

Kierownictwo banku zaangażowanego w transakcje na rynku instrumentów pochodnych powinno powołać niezależne zespoły lub osoby odpowiedzialne za mierzenie

i informowanie o wielkości ryzyka. Ta czynność powinna obejmować nadzorowanie zgodności (działalności) z zasadami polityki i limitami wielkości ryzyka.

a) Osoby lub zespoły odpowiedzialne za funkcje monitorowania i kontroli ryzyka powinny być niezależne od zespołów, które generują ryzyko. Takie osoby lub zespoły są odpowiedzialne za:

- rozwój i wspomaganie systemów pomiarów ryzyka,
- tworzenie procedur aprobowania ryzyka kredytowego, rynkowego i operacyjnego,
- opracowywanie i doskonalenie odpowiedniej polityki kontroli ryzyka,
- sprawozdawczość dotyczącą koncentracji ryzyka
- monitorowanie pozycji ryzyka banku wobec ustalonych limitów.

Te osoby lub zespoły powinny mieć wystarczające doświadczenie i kompetencje by kierować bezpośrednio odpowiednimi stanowiskami oraz podejmować decyzje dotyczące transakcji, jeśli sytuacja tego wymaga. Osoba lub zespół może być częścią większego zespołu operacyjnego, nadzorczego lub zarządzania ryzykiem.

b) Bez względu na to jak usytuowane jest monitorowanie ryzyka i kontrola operacyjna, personel powinien mieć odpowiednie doświadczenie oraz możliwość okresowego informowania kierownictwa banku o skutkach koncentracji dla instytucji. Ta funkcja winna być wspomagana środkami technicznymi i finansowymi oraz obciążona odpowiednim znaczeniem i kompetencjami by zapewnić efektywną kontrolę.

4. Systemy zarządzania ryzykiem

Banki zaangażowane w transakcje na rynku instrumentów pochodnych powinny posiadać spójne systemy zarządzania ryzykiem, adekwatne do zakresu, wielkości i złożoności ich działalności oraz podejmowanego ryzyka

Systemy te muszą gwarantować trafny pomiar, monitorowanie i kontrolowanie czynników wpływających na wielkość podejmowanego ryzyka. Wspomniane czynniki obejmują zmiany stóp procentowych i kursów wymiany walut, ceny na rynku towarowym i kapitałowym oraz ich zmienny charakter, zmiany zdolności kredytowej kontrahentów, zmiany w płynności rynku i możliwości dużych wstrząsów na rynku.

a) Spójny system zarządzania ryzykiem obejmuje:

- Efektywny nadzór bezpośredni kierownictwa banku;
- Procedury identyfikacji i obliczania poziomu ryzyka w czasie pozwalającym na praktyczne wykorzystanie wyników takich obliczeń;
- Limity i inne czynniki kontroli poziomu ryzyka, uwzględniające ryzyko rynkowe, płynności oraz kontrahenta, koncentrację i inne ważne czynniki;
- Limity ograniczające wartość poszczególnych rodzajów transakcji. Celem takich limitów jest uniknięcie nadmiernej koncentracji w danym produkcie, co w konsekwencji mogłoby doprowadzić do zmniejszenia płynności danego produktu poprzez zajęcie przez dany bank zbyt dużej części rynku;
- Zasady stosowania kursów / stawek dla transakcji wewnętrznych oraz transakcji dokonywanych z podmiotami powiązаныmi;

- Zasady pomiaru i kontroli efektywności finansowej poszczególnych komórek banku zaangażowanych w działalność handlową, uwzględniające oprócz wyników finansowych także poziom ryzyka podejmowanego przez poszczególne komórki;
 - Sprawozdania dla Zarządu i Rady Nadzorczej Banku, które przedstawiają naturę i poziomy przyjętego ryzyka oraz ich zgodność z przyjętą polityką banku i wewnętrznymi limitami;
 - Procedury rewizji mające na celu zapewnienie spójności systemów pomiaru, kontroli, sprawozdawczego oraz ich zgodności z przyjętą polityką i procedurami.
- b) Określając limity wielkości ryzyka, kierownictwo banku winno rozważyć naturę strategii banku oraz wyniki osiągane w przeszłości, poziom potencjalnych dochodów i dostępnego kapitału do pokrywania ewentualnych strat, oraz tolerancję możliwego do zaakceptowania ryzyka.
- c) Należy zapewnić dostęp nadzoru bankowego do materiałów analitycznych dotyczących konstrukcji wewnętrznych limitów ryzyka (wraz z analizą potencjalnych dochodów i dostępnego kapitału do pokrywania strat oraz tolerancji akceptowalnego ryzyka).
- d) Kierownictwo banku lub osoby przez nie wyznaczone powinny dokonać przeglądu adekwatności ustalonych limitów i czynników kontroli, kiedy znajdą istotne zmiany w wielkości i zakresie działalności banku lub warunkach na rynku, lub gdy bank odnotuje znaczący spadek dochodów lub kapitału, który nie był przewidywany w momencie ustalania limitów ryzyka i systemów kontroli.
- e) Zasady i procedury zarządzania ryzykiem banku powinny uwzględniać jego działalność w sposób skonsolidowany, tzn. obejmować w sposób spójny także podmioty powiązane z bankiem.

5. Nadzór audytorski

Banki powinny poddać odpowiedniemu nadzorowi audytorskiemu ich działalność związaną z instrumentami pochodnymi, by zapewnić okresową identyfikację słabości kontroli wewnętrznej lub/i niewydolności systemu.

Badanie audytorskie powinno być przeprowadzane przez kompetentnego eksperta, który posiada wiedzę i doświadczenie w zakresie identyfikacji, monitorowania i zarządzania ryzykiem związanym z transakcjami pochodnymi.

- a) Zakres i szczegółowość audytu działalności związanej z instrumentami pochodnymi powinny być proporcjonalne do poziomemu ryzyka banku i wielkości działalności.

Dla banków - użytkowników końcowych, audyt transakcji pochodnych można połączyć z audytem zarządzania ryzykiem stopy procentowej, kursów walutowych i płynności.

Dla banków - dealerów (market makers) transakcji pochodnych, audyt winien zapewnić ocenę wszelkich składowych ryzyka występujących w tych transakcjach.

Dla wszystkich użytkowników instrumentów pochodnych, zakres audytu powinien obejmować ocenę właściwości i adekwatności kontroli księgowości, operacyjnej, prawnej i ryzyka.

Zakres audytu powinien także obejmować testy zgodności z polityką i procedurami banku.

- b) Jak każda efektywna weryfikacja, audyt działalności związanej z instrumentami pochodnymi powinien być przeprowadzony przez kompetentnych audytorów, niezależnych od firmy kontrolowanej, a którzy są świadomi specyfiki ryzyka występującego w tej jednostce.

Poziom profesjonalizmu audytora powinien być zgodny z poziomem działalności i stopniem ryzyka przyjętego przez bank w odniesieniu do działalności związanej z instrumentami pochodnymi.

B. ZARZĄDZANIE RYZYKIEM RYNKOWYM

Ryzyko rynkowe stanowi zagrożenie dla sytuacji ekonomiczno-finansowej instytucji, wynikającym z niekorzystnych zmian poziomu lub zmienności cen rynkowych. Rodzaje ryzyka rynkowego generowane – lub zabezpieczane – przez transakcję terminową są znane, chociaż niekoniecznie proste do zarządzania. Wynikają one ze zmian parametrów cenowych związanych z instrumentem bazowym (przy czym profil ryzyka transakcji opcyjnych ma charakter nieliniowy) Ponadto wszystkie transakcje pochodne są obciążone ryzykiem płynności rynku oraz są wrażliwe na lokalne i światowe wydarzenia polityczne i ekonomiczne.

1. Używane przez banki narzędzia pomiaru ryzyka rynkowego powinny być wystarczająco dokładne i rygorystyczne, by zapewnić że działalność związana z instrumentami pochodnymi jest w odpowiedni sposób zintegrowana z procesem zarządzania ryzykiem.

2. Banki powinny ustanowić limity ograniczające ryzyko rynkowe, spójne ze stosowanymi miarami ryzyka, oraz monitorować ich przestrzeganie.

3. Banki stosujące modele statystyczne do pomiaru ryzyka, które wymagają symulacji lub prognoz cen, powinny dokonywać weryfikacji wyników generowanych przez modele przez porównanie wyników z rzeczywistymi rezultatami.

4. Bank powinien ustanowić limity dla ryzyka rynkowego, które są spójne z maksymalnymi ekspozycjami zatwierdzonymi przez kierownictwo wyższego szczebla i zarząd. Limity te powinny być alokowane do komórek handlowych i poszczególnych osób podejmujących decyzje i być jasno rozumiane przez wszystkie właściwe jednostki. Kierownictwo powinno wykrywać przekroczenia limitów i bezzwłocznie podejmować stosowne działania naprawcze. W praktyce, niektóre systemy limitów mogą obejmować dodatkowe elementy, takie jak limity powstrzymania straty ("*stop loss*") oraz wytyczne, które mogą odgrywać istotną rolę przy kontrolowaniu ryzyka.

5. Banki, których działalność w zakresie instrumentów pochodnych jest ograniczona pod względem wolumenu i sprowadza się do roli końcowego użytkownika, mogą wymagać zastosowania mniej zaawansowanych systemów pomiaru ryzyka, w porównaniu z bankami-dealerami. Kierownictwo wyższego szczebla w takim banku powinno zapewnić, że wszystkie znaczące rodzaje ryzyka wynikające z jej transakcji pochodnych mogą być określone ilościowo, monitorowane i kontrolowane. Systemy zarządzania ryzykiem powinny co najmniej oceniać możliwy wpływ na zyski oraz kapitał

instytucji, który może wynikać z niekorzystnych zmian parametrów cenowych i innych warunków rynkowych, związanych z narażeniem na ryzyko i efektywnością transakcji pochodnych w ogólnym zarządzaniu ryzykiem instytucji.

C. ZARZĄDZANIE RYZYKIEM KREDYTOWYM KONTRAHENTA

Zarządzanie ryzykiem kredytowym powinno odzwierciedlać normy ostrożnościowe wymagane w tradycyjnej działalności kredytowej.

Zasady polityki i procedury winny być sformalizowane i odnosić się do takich kwestii jak znacząca koncentracja względem jednego klienta lub grupy klientów blisko powiązanych, stopień ryzyka, formy i rodzaje akceptowanych przez bank zabezpieczeń.

W szczególności bank powinien uwzględniać w swych procedurach różnicę w skali ryzyka kredytowego w zależności od rodzaju kontrahenta:

- giełdy i instytucje rozliczeniowe instrumentów pochodnych,
- inne banki i instytucje finansowe,
- klienci korporacyjni i pozostali.

Stosowane techniki ograniczania ryzyka kredytowego, jak np. pozyskiwanie właściwych zabezpieczeń kredytowych (collateral), powinny zostać uwzględnione w analizie ryzyka kredytowego transakcji pochodnych. Dokładne wymogi w zakresie przyjmowania i akceptacji przez bank określonych form zabezpieczeń będą wymagane w odniesieniu do kontraktów OTC, w szczególności w przypadku kontrahentów nieprofesjonalnych (korporacyjnych i ewentualnie, osób fizycznych).

1. Funkcja zatwierdzania kredytu

Aby zapewnić rozsądne i bezpieczne zarządzanie ryzykiem kredytowym towarzyszącym instrumentom pochodnym, kierownictwo banku powinno dopilnować, aby funkcja zatwierdzania kredytów była oddzielona od funkcji operacyjnej, tzn. za zatwierdzanie wszystkich transakcji powinien odpowiadać personel wyższego szczebla niezwiązany z zespołem bezpośrednio zajmującym się transakcjami pochodnymi (zespół dealerski).

W ramach zespołu analiz kredytowych wydzieleni analitycy powinni być wyszkoleni w identyfikowaniu i ocenie poziomu ryzyka danej transakcji pochodnej.

a) Linie kredytowe dla instrumentów pochodnych winny być zatwierdzane przy użyciu podobnych technik jak w przypadku tradycyjnego kredytowania.

Poszczególne linie kredytowe powinny być zatwierdzane przez właściwe osoby, aby zapewnić zgodność z celami firmy.

b) W przypadku stosowaniu umów ramowych o saldowaniu wzajemnych zobowiązań z tytułu transakcji zawieranych na rynku instrumentów pochodnych (netting) bank może uznawać wielkość swojej ekspozycji kredytowej wobec danego kontrahenta w odpowiedniej kwocie netto, jeżeli:

- umowa taka w sposób prawnie skuteczny uniemożliwia syndykowi masy upadłościowej realizację tylko niektórych transakcji objętych tą umową (cherry picking) i zmusza go do wykonania wszystkich transakcji objętych daną umową ramową,

- sposób rozliczeń na wypadek rozwiązania umowy ramowej przewiduje kalkulację i wypłatę tylko jednej kwoty będącej sumą wyników finansowych zrealizowanych na wszystkich transakcjach objętych tą umową,
 - rozwiązanie umowy ramowej może nastąpić na skutek niewypłacalności jednego z kontrahentów,
 - bank posiada wiarygodną analizę prawną potwierdzającą, że umowa spełnia warunki, o których mowa powyżej także według uregulowań prawa właściwego dla drugiej strony umowy,
 - bank monitoruje zmiany uregulowań prawnych w czasie w kontekście wymogów opisanych powyżej.
- c) Banki które funkcjonują jako dealerzy, powinny dopilnować by personel zatwierdzający linie kredytowe dla transakcji pochodnych nie posiadał żadnych uprawnień handlowych lub by nie był odpowiedzialny przed kierownictwem zespołu dealerskiego.
- d) Analiza kredytowa powinna zostać przeprowadzona przed dokonaniem transakcji.
Analiza powinna uwzględniać te same metody jak przy udzielaniu normalnego kredytu.
- e) Pion analiz kredytowych powinien umieć efektywnie analizować oraz prognozować wpływ proponowanej transakcji pochodnej na sytuację ekonomiczno-finansową klienta.

2. Monitorowanie ryzyka kredytowego

Monitorowanie ryzyka kredytowego powinno być prowadzone przez zespół lub wyznaczoną osobę/osoby niezależne od zespołów operacyjnych. Zespół ten powinien być odpowiedzialny za przygotowanie i regularną dystrybucję stosownych informacji.

Zespół powinien opracowywać regularne sprawozdania dla kierownictwa banku na temat ryzyka kredytowego.

Sprawozdania te powinny dostarczać zagregowanej informacji o ryzyku kredytowym banku w stosunku do danego klienta lub grupy klientów blisko powiązanych (łącznie z takimi produktami jak pożyczki, papiery wartościowe oraz inne produkty).

Zespół powinien dopilnować by odpowiedni pracownicy oraz przedstawiciele szczebla kierowniczego otrzymywali regularnie istotne informacje na temat działalności związanej z instrumentami pochodnymi. Informacje te muszą służyć podejmowaniu właściwych decyzji inwestycyjnych.

- a) Każda duża koncentracja względem pojedynczego klienta lub grupy klientów blisko powiązanych a która jest znacząca w odniesieniu do wielkości kapitału, winna być przedmiotem zasad polityki ryzyka kredytowego banku.

Kierownictwo banku powinno opracować system wewnętrznych limitów, które są ostrożne z punktu widzenia sytuacji ekonomiczno-finansowej banku, doświadczenia personelu i kierownictwa. Limity takie powinny być włączone do zasad polityki i procedur banku.

- b) Zarząd powinien otrzymywać sprawozdania, które dokumentują wykorzystanie linii przez dużych klientów i nowe kontrakty.

Takie sprawozdania powinny łączyć koncentrację ryzyka kredytowego wynikającego z instrumentów pochodnych z innymi formami ryzyka kredytowego, jakie mógłby ponosić bank w stosunku do danego klienta.

- c) Bank powinien mieć określone zasady współpracy z firmami brokerskimi pośredniczącymi w zawieraniu transakcji na tych rynkach.
- d) W ramach zarządzania ryzykiem kredytowym bank powinien określić i zatwierdzić listę podmiotów (wraz ze stosownymi limitami), z którymi zamierza prowadzić współpracę przy zawieraniu transakcji pochodnych, w tym w szczególności:
 - rodzaje klientów
 - firmy brokerskie
 - inne banki współpracujące
 - giełdy i izby rozliczeniowe
- e) Bank powinien posiadać opracowane wcześniej plany awaryjne na wypadek zdarzeń mogących negatywnie wpłynąć na sytuację banku (np. na skutek niewypłacalności klienta, brokera, upadłości czy likwidacji, załamania rynku, itd.)

Przyjęta przez bank metodologia pomiaru i monitorowania ryzyka kredytowego powinna być kontrolowana przez personel niezależny od zespołu dealerskiego.

Podobnie jak w przypadku metodologii wykorzystanej do pomiarów wartości według cen rynkowych i potencjalnej koncentracji ryzyka, ważne jest, by założenia i zmienne użyte w takich modelach były aktualne. Okresowe uaktualnianie powinno być integralną częścią procesu pomiaru ryzyka kredytowego.

3. Ryzyko rozliczeniowe

- a) Kierownictwo banku powinno ustanowić limity i procedury monitorowania koncentracji ryzyka rozliczeniowego. Ryzyko rozliczeniowe może być określone jako ryzyko:
 - niemożności zrealizowania z powodu niewypłacalności kontrahenta narosłych, a nie przekazanych zysków z tytułu transakcji zawartych na rynku instrumentów pochodnych (ryzyko przed-rozliczeniowe),
 - nieotrzymania zapłaty od kontrahenta, w przypadku gdy bank wypełnił swoje zobowiązania (właściwe ryzyko rozliczeniowe). Horyzont czasowy tego ryzyka jest zwykle bardzo krótki (mniej niż 24 godziny).
- b) Limity ryzyka rozliczeniowego powinny uwzględniać współczynnik wypłacalności, efektywność operacji oraz profesjonalizm analizy kredytowej. Ponieważ ryzyko rozliczeniowe może przekształcić się w ryzyko kredytowe, jeśli kontrahent nie wywiąże się ze zobowiązania, umiejętność kierownictwa banku do ograniczenia tego ryzyka może być czynnikiem kluczowym, określającym limity rozliczeniowe.
- c) Monitorując wielkość ryzyka przed-rozliczeniowego banki powinny dążyć do możliwie szerokiego wykorzystania aktualnych danych rynkowych (z zastrzeżeniem wypadków, gdy dane te są niedostępne lub mało wiarygodne) w celu określenia kosztu zastąpienia transakcji zawartej na rynku instrumentów pochodnych.
- d) Sprawozdania monitorujące powinny dostarczać dostatecznych szczegółów do określenia ryzyka kredytowego powstającego w wyniku ryzyka rozliczeniowego.
- e) Wiarygodność kredytowa kontrahenta powinna być oceniana okresowo w czasie trwania transakcji pochodnej.

W banku muszą być dostępne do wglądu nadzoru bankowego dokumenty wskazujące na cykliczne przeprowadzanie takich analiz.

D. ZARZĄDZANIE PŁYNNOŚCIĄ

W odniesieniu do finansowych instrumentów pochodnych ryzyko utraty płynności ma dwie formy:

- a) ryzyko płynności rynku / produktu, oraz
- b) ryzyko płynności związane z ogólnym finansowaniem działalności instytucji w zakresie instrumentów pochodnych.

Pierwsza z nich stanowi ryzyko, że instytucja może nie być w stanie, lub nie może łatwo, rozwiązać lub skompensować określonej pozycji po poprzedniej cenie rynkowej lub do niej zbliżonej ze względu na niewystarczającą głębokość rynku lub ze względu na jego dezorganizację. Natomiast ryzyko płynności związane z finansowaniem jest ryzykiem, że instytucja nie będzie w stanie zrealizować swoich zobowiązań płatności w terminach rozliczenia lub w przypadku żądań wniesienia depozytu uzupełniającego.

1. Kierownictwo banku powinno ustanowić efektywną kontrolę ryzyka utraty płynności wynikającego z operacji na rynku instrumentów pochodnych.
2. Wdrożona powinna zostać polityka ukierunkowanego zróżnicowania wobec znanych lub potencjalnych problemów płynnościowych.
3. Bank powinien mieć politykę płynnościową umożliwiającą formalne zarządzanie ryzykiem niedopasowania przepływów pieniężnych wynikających z działalności związanej z instrumentami pochodnymi.
4. Banki powinny posiadać zarządcze systemy informacyjne, które pozwalają na codzienne monitorowanie pozycji płynnościowych.
5. Zarządzanie ryzykiem utraty płynności związanym z operacjami pochodnymi powinno być integralną częścią codziennych operacji, jak również plany alternatywne i proces planowania płynności.

Szczegółowość i stopień formalizacji systemów zarządzania tym ryzykiem winny odzwierciedlać wielkość i złożoność przedsięwzięć oraz ogólną płynność banku.

6. W okresach braku lub zagrożenia płynności bardzo ważne jest współdziałanie dealera i kierownictwa. Nieodzwonne jest określenie zasad przekazywania przez dealera sygnałów wczesnego ostrzegania do zespołu kontroli ryzyka.

Minimalnym wymogiem jest rutynowe informowanie przez dealerów o przypadkach wyjątkowo szerokiej rozpiętości (cen, kursów) i nieobecności stałych uczestników rynku.

7. W celu ustalenia limitów bank powinien znać wielkość, głębokość i płynność danego rynku oraz odpowiednio do tego ustalić wytyczne. Limity ryzyka utraty płynności także powinny pomóc w uniknięciu koncentracji ryzyka w poszczególnych okresach, w poszczególnych walutach, produktach lub wobec konkretnych klientów.
8. Banki powinny szczególnie uważnie szacować ryzyko wynikające z takich warunków umów ich transakcji pochodnych, które obejmują klauzule pozwalające kontrahentowi na rozwiązanie umowy lub likwidację niezrealizowanych transakcji w chwili pogorszenia sytuacji ekonomiczno-finansowej banku. Jednak nawet bez takich klauzul, kontrahenci mogą zażądać od banku zagrożonego ryzykiem utraty płynności zamknięcia pozycji przed upływem ich okresu rozliczenia. Polityka banku powinna

przewidywać sposób traktowania takich żądań, ponieważ w każdej sytuacji wcześniejsze zakończenie umowy może skutkować nieplanowanym wpływem gotówki i potencjalnymi problemami z płynnością w najmniej korzystnym czasie.

9. Informacje odzwierciedlające obecne i przyszłe przepływy pieniężne z transakcji pochodnych powinny być dołączone do całościowego procesu zarządzania płynnością i planów finansowania w nagłych wypadkach.
10. Przy opracowywaniu wytycznych dla kontrolowania ryzyka płynności, banki powinny rozważyć możliwość utraty przez nie dostępu do jednego lub większej liczby rynków. Plan płynności banku powinien odzwierciedlać zdolność instytucji do przeniesienia działalności na rynki alternatywne, takie jak rynki giełdowych transakcji terminowych lub gotówkowe, w ramach szerokiego wachlarza scenariuszy.

E. ZARZĄDZANIE RYZYKIEM OPERACYJNYM I SYSTEMOWYM

Ryzyko operacyjne to ryzyko poniesienia nieoczekiwanych strat wynikających z zawodności systemów informatycznych lub wewnętrznych systemów kontrolnych. Ryzyko to jest związane z ludzkimi błędami, awariami systemów oraz nieadekwatnymi procedurami i systemami kontrolnymi. Może ono być zwiększone w przypadku pewnych instrumentów pochodnych ze względu na skomplikowaną naturę ich profili wypłat oraz zasad ich wyceny.

1. Kierownictwo banku powinno zapewnić właściwy przydział środków (osobowych i finansowych) do wspierania i podtrzymania rozwoju zarówno działalności operacyjnej jak i kontrolnej.
2. Zaawansowanie systemów wsparcia i możliwości operacyjne powinny być adekwatne do wielkości i złożoności przedsięwzięć z użyciem instrumentów pochodnych.
3. Celem zapewnienia efektywnej analizy transakcji, właściwej oceny ryzyka i wyceny pozycji oraz stworzenia adekwatnej dokumentacji, zespół operacyjny powinien być niezależny od zespołu dealerskiego.
4. Wsparcie systemowe oraz możliwości operacyjne powinny być w stanie obsłużyć wszelkie typy transakcji pochodnych, w które angażuje się bank.
5. Techniczne systemy wsparcia powinny generować trafne informacje, wystarczające do okresowego monitorowania koncentracji ryzyka przez zespół dealerski i kierownictwo banku.

1. Jakość personelu

Kierownictwo powinno rozpatrzyć potrzeby oraz przydzielić odpowiednie środki w celu zatrudnienia odpowiednio wykwalifikowanych i doświadczonych pracowników w zespołach operacyjnych.

- a) Chociaż struktury organizacyjne banków mogą się różnić między sobą, sprawozdania z operacji dealerskich powinny podlegać kierownictwu wyższego szczebla. To gwarantuje, że kierownictwo banku jest świadome znacznego ryzyka operacyjnego.

- b) Przy całej złożoności instrumentów pochodnych oraz wolumenu i szybkości transakcji, nieodzowne staje się by zespoły operacyjne były w stanie zidentyfikować wszystkie istotne detale operacji i błędy.

Wymaga to odpowiednio licznej kadry, o odpowiedniej wiedzy i doświadczeniu.

2. Systemy

Projekty i potrzeby systemów mogą się różnić w zależności od wielkości i złożoności transakcji pochodnych przeprowadzanym przez bank.

Każdy system powinien zaspokajać potrzeby dokładnego i prawidłowego przetwarzania oraz powinien pozwalać na właściwe monitorowanie koncentracji ryzyka.

- a) Systemy operacyjne powinny być dostosowane do potrzeb każdego banku. Użytkownicy końcowi mogą nie potrzebować takiego stopnia automatyzacji procedur jak banki aktywniej handlujące. Jednakże, wszystkie systemy operacyjne i zespoły powinny odpowiednio zapewniać podstawy przetwarzania, rozliczania oraz kontroli transakcji pochodnych.
- b) Im bardziej zaawansowana działalność banku, tym większa potrzeba utworzenia zautomatyzowanego systemu do obsługi zawieranych transakcji, wydajniejszego rozliczania i trafniejszego przygotowywania sprawozdań.

3. Podział obowiązków

Dla zapewnienia odpowiedniej kontroli wewnętrznej istotne jest oddzielenie obowiązków operacyjnych, sprawozdawczych na temat ryzyka oraz monitorowania ryzyka od zespołu dealerskiego.

- a) W celu zapewnienia odpowiedniej kontroli nad ewidencją księgową, rozliczaniem i monitorowaniem działalności na rynkach instrumentów pochodnych, obowiązki operacyjne powinny być oddzielone i wypełniane niezależnie od zespołu dealerskiego.
- b) Odpowiednia kontrola wewnętrzna powinna obejmować wprowadzanie umów do bazy danych, numerowanie transakcji, rejestrację daty i czasy dokonania transakcji, oraz proces potwierdzania i rozliczania.
- c) Bank powinien posiadać mechanizmy kontroli transakcji niewyjaśnionych i spornych
W tym kontekście, banki działające jako dealerzy transakcji pochodnych powinny rozważyć wykorzystanie nagrywania rozmów telefonicznych zespołu dealerów i zespołów operacyjnych.
- d) Departament operacyjny lub inny zespół lub jednostka niezależna od zespołu dealerskiego powinny być odpowiedzialne za odpowiednie regularne uzgadnianie danych z dealing room'u i back office'u. To obejmuje także weryfikację danych o pozycjach, zyskach i stratach oraz o detalach poszczególnych transakcji.

4. Kwestie wyceny instrumentów

Banki zaangażowane w finansowe instrumenty pochodne muszą dopilnować by metody używane do ich wyceny były odpowiednie oraz zgodne z właściwymi przepisami w tym zakresie, wymaganiami regulatorów lub powszechnie obowiązującymi

międzynarodowymi zasadami rachunkowości i aby założenia podstaw tychże metod były właściwe.

- a) Dealerzy powinni mieć systemy dokładnego pomiaru wartości ich portfeli instrumentów pochodnych.

Procedury i modele wyceny powinny być stosowane jednolicie i dobrze udokumentowane.

Modele i dodatkowe analizy statystyczne powinny być weryfikowane przed użyciem i w konkretnych warunkach rynkowych.

- b) Najlepszym podejściem, w sytuacji gdy bank dysponuje odpowiednimi danymi, technikami pomiaru i możliwościami jest wycena portfeli instrumentów pochodnych bazująca na aktualnych, średnich poziomach cen rynkowych minus stosowne korekty. Korekta powinna odzwierciedlać oczekiwane przyszłe koszty, jak np. niezrealizowane różnice kursowe, koszty zamknięcia kontraktów oraz koszty administracyjne.
- c) Większość użytkowników końcowych oraz niektórzy dealerzy mogą uznać za zbyt kosztowne tworzenie systemu, który dokładnie mierzy odpowiednie korekty do średnich cen rynkowych. W takim wypadku, banki mogą wyceniać instrumenty pochodne bazując na poziomach oferowanych cen kupna i sprzedaży, pod warunkiem że używają cen kupna do długich pozycji w tych instrumentach oraz cen sprzedaży do krótkich. Takie podejście gwarantuje że wartość tych instrumentów nie będzie przeszacowana.
- d) Banki stosujące średnie ceny rynkowe powinny być świadome, że dla wielu instrumentów średnie ceny rynkowe mogą być nieobserwowalne.
- W takim wypadku, banki powinny zastosować oszacowanie cen rynkowych na podstawie cen na podobnych rynkach lub na podstawie źródeł niezależnych od dealerów banku.
- e) Kadra operacyjna banku powinna opracować procedury weryfikacji wszystkich parametrów cenowych lub jeśli nie jest to możliwe, powinna ograniczyć ryzyko banku poprzez limity pozycji lub koncentracji oraz opracować odpowiednie mechanizmy sprawozdawcze.
- f) W zakresie wyceny oraz ewidencji transakcji pochodnych w księgach banku, bank musi być przygotowany na odrębne badanie tego obszaru przez biegłych rewidentów.

5. Dokumentacja

Kierownictwo banku powinno dopilnować by istniał mechanizm potwierdzania dokumentacji transakcji pochodnych, jej utrzymywania i bezpiecznego przechowywania. Powinien istnieć mechanizm kontroli sposobu dokumentowania kontraktów.

F. RYZYKO PRAWNE

Zanim bank zaangażuje się w transakcje na rynku instrumentów pochodnych, powinien upewnić się, że transakcje są dopuszczalne w warunkach polskiego prawa oraz, że zarówno on jak i wszyscy jego kontrahenci mają prawne podstawy do

zawierania takich transakcji, a uprawnienia stron wynikające z konstrukcji umowy nie podlegają ograniczeniom ze strony regulacji zewnętrznych.

Dodatkowo, obok ustalenia przez bank możliwości kontrahentów do zawierania transakcji pochodnych, bank powinien upewnić się, że warunki każdej umowy z kontrahentem, dotyczącej instrumentu pochodnego, są zgodne z prawnego punktu widzenia.

Bank powinien posiadać właściwe procedury zarządzania oraz monitorowania ryzyka prawnego towarzyszącego samym transakcjom pochodnym jak i kontrahentom banku:

- a) Banki a szczególnie dealerzy, powinni dopilnować by ich kontrahenci mieli uprawnienia do zawierania transakcji pochodnych, oraz że zobowiązania wynikające z tych transakcji są prawnie egzekwowalne. Bank musi zidentyfikować wszelkie istniejące oraz potencjalne zagrożenia związane z prawną możliwością wchodzenia na te rynki przez wszystkie strony transakcji.

Zaleca się posiadanie stosownych opinii prawnych w tym zakresie.

- b) Bank również powinien upewnić się, że jego prawa odnośnie marży lub zabezpieczenia uzyskanego od kontrahenta są wykonywalne i egzekwowalne.
- c) Bank powinien także upewnić się że warunki każdego kontraktu dotyczącego transakcji pochodnych nie posiadają wad prawnych.

To w szczególności odnosi się do ustaleń dotyczących:

- czasu zakończenia niezrealizowanych transakcji oraz
- kalkulacji rozliczenia sum do wypłacenia stronom lub między strony po zakończeniu transakcji lub umowy.

- d) W banku powinna istnieć właściwy system autoryzacji, tzn. odpowiedzialność za przeprowadzanie transakcji pochodnych lub innych transakcji o podobnym charakterze w imieniu banku musi być przydzielona określonej osobie czy grupie osób.

G. ADEKWATNOŚĆ KAPITAŁOWA

Kierownictwo banku powinno dopilnować by bank utrzymywał odpowiedni kapitał do pokrycia ryzyka (tzn. ryzyka rynkowego, ryzyka kredytowego, ryzyka utraty płynności, ryzyka systemowego i operacyjnego), które może wynikać z działalności na rynku instrumentów pochodnych.

Znaczące (faktyczne bądź przewidywane) zmiany wielkości lub zakresu działalności bankowej winny inicjować analizę wielkości niezbędnego kapitału.

Analiza powinna zostać zatwierdzona przez kierownictwo banku i powinna być dostępna dla nadzoru bankowego.

Dodatkowo, oprócz wewnętrznej analizy adekwatności kapitałowej, kierownictwo powinno dopilnować by bank spełniał wszystkie zewnętrzne wymogi regulacyjne oraz standardy kapitałowe do prowadzenia finansowych transakcji pochodnych.

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	1
II. DEFINICJE	3
III. REKOMENDACJE	4
A. NADZÓR KIEROWNICTWA	4
1. Wprowadzanie nowych produktów	4
2. Zasady polityki i procedury na piśmie.....	5
3. Monitorowanie i kontrola ryzyka.....	5
4. Systemy zarządzania ryzykiem.....	6
5. Nadzór audytorski.....	7
B. ZARZĄDZANIE RYZYKIEM RYNKOWYM	8
C. ZARZĄDZANIE RYZYKIEM KREDYTOWYM KONTRAHENTA	9
1. Funkcja zatwierdzania kredytu	9
2. Monitorowanie ryzyka kredytowego	10
3. Ryzyko rozliczeniowe.....	11
D. ZARZĄDZANIE PŁYNNOŚCIĄ	13
E. ZARZĄDZANIE RYZYKIEM OPERACYJNYM I SYSTEMOWYM	14
1. Jakość personelu	14
2. Systemy	15
3. Podział obowiązków	15
4. Kwestie wyceny instrumentów	15
5. Dokumentacja	16
F. RYZYKO PRAWNE	16
G. ADEKWATNOŚĆ KAPITAŁOWA	17

Opracowano:

w Wydziale Regulacji Ostrożnościowych
Biura Polityki Nadzorczej GINB

Aprobował:

Wojciech Kwaśniak
Generalny Inspektor Nadzoru Bankowego